

¹ Шкуркіна Вікторія Миколаївна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту соціально-культурної діяльності
Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

Received November 7, 2013; Accepted November 28, 2013

Анотація. Визначено спосіб кодування інформації у гальдрастави (складний рунічний знак-символ). Розглянуто існуючі версії виникнення огамічної та рунічної знакових систем як засобів фіксації інформації. Висунута гіпотеза появи графічної форми огамічних та рунічних знаків-символів.

Ключові слова: *гальдрастав, знак, інформація, символна комунікація, огам, петрогліф, руна.*

У період розвитку інформаційного суспільства виникає потреба у розробці ефективних та інформаційно ємних знаково-символьних систем фіксації та зберігання різних видів інформації. Звуко-літерний спосіб письмової комунікації призвів до накопичення великих обсягів текстового матеріалу, на інтелектуальну обробку якого людина витрачає багато часу. При цьому було втрачено відомі раніше засоби кодування великих обсягів інформації, способи фіксування цілих життєвих ситуацій одним знаком. Дослідження історії виникнення давніх знакових систем дозволить виявити умови й особливості їх створення і розробити рекомендації для фахівців інформаційної сфери щодо можливостей розроблення новітніх інформаційно ємніших графічних форм знакових систем.

Проблеми виникнення й розвитку первинних знакових засобів фіксації інформації розробляли Б.Д. Михайлов, І.М. Рассоха, А. Платов, Г. Лозко, Б. Семіновкер, А. Соколов, Ю. Столяров, В.Чудінов та ін. Наше дослідження зосереджується на аналізі умов та особливостей виникнення графічних форм стародавніх знакових систем: огамічної та рунічної.

Мета статті – визначити ємні способи кодування інформації.

Матеріали і методи: стародавні пам'ятки зображення знакових форм: рун, огама, петрогліфів; аналіз

наукових досліджень з проблематики виникнення та використання графічних знакових комунікаційних форм, узагальнення наукових висновків щодо виникнення огама та рун, висунення гіпотези появи графічної форми огамічних та рунічних знаків-символів.

Результати та обговорення. Одними з найдавніших засобів фіксації та передачі інформації були вузлики, петрогліфи, огамічна та рунічна знакові системи. За кельтською легендою огамічна система знаків була створена Огамой (Огмой) на прізвисько медовоустий – богом з клану Туатха де Данаан, синів богині Дани. Огма відзначався великою фізичною силою, спритністю, мав високий інтелект, був покровителем літератури та ораторського мистецтва [3]. У "Книзі з Баллімота" говориться: "Саме Огма, дуже вправний у знанні мов і в поезії, був винахідником огама; ці знаки призначаються для записів таємних промов, зрозумілих лише знаючим, їх беруть в секреті від бідняків та простих людей. Перший вірш написаний огамом на бересті відданий Лугху, синові Етлема ... " [4].

На думку К. Марстрандера, огамічна писемність виникла в перших століттях нашої ери як криптографія, основою був латинський алфавіт. Ця система письма використовувалась друїдами у південній Галлії, і мала деякий вплив на рунічний алфавіт [18]. Ми не згодні з даною позицією щодо походження огамічної

знакової системи. Якщо порівняти знакову систему огаму з латиницею, то подібності не знайдемо. Однак з петрогліфами "Кам'яної могили" (Україна) огам дійсно має схожість (див. рис. 1).

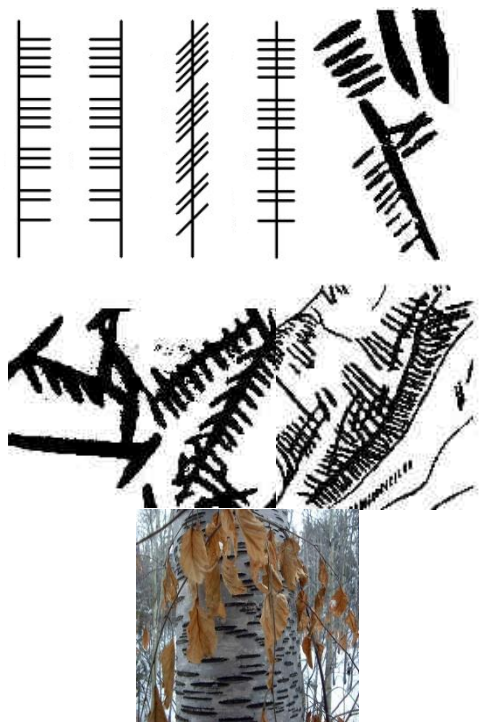

Рис. 1. Огамічна знакова система, петрогліфи «Кам'яної могили» (Україна) та риси на стовбурі берези.

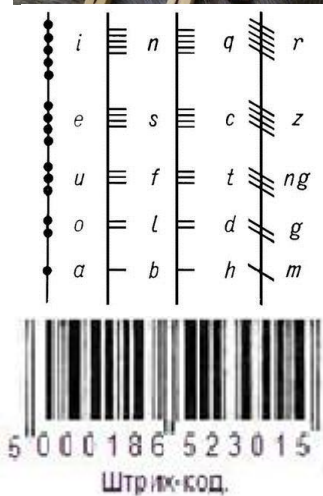
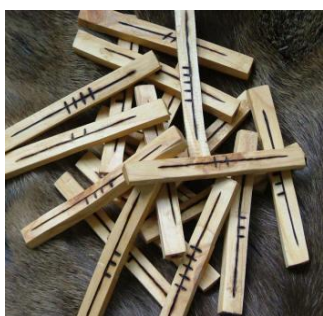

Рис. 2. Огамічні знаки для ворожіння на палицях з берези та штрих-код.

Огам як і рунічна система письма поділяється на "сім'ї" – чотири групи по п'ять знаків, в основі їх поділу покладено класифікації дерев і рослин згідно їх

юридичному статусу та рангу в давньоірландських законах. Кожному знаку-символу огамічної системи відповідає звук, рослина, божество, стихія і риса характеру. Огамічні символи застосовувалися не лише для письма, серед їх функцій були прогностична, передбачення майбутнього. Огамічні знаки використовували також для ворожіння, що має схожість з рисами яо "Книги змін" та рунічними знаками.

Огам одержав поширення в Ірландії і на заході давньої Британії. Огамоподібні насічки на крейдових плитках, виявлені Олександром Кейллером при розкопках поблизу Віндмілл Хілл в Південній Англії, датуються 2200 рр. до н.е. З цією думкою згодні далеко не всі криптологи. Спеціаліст з огаму професор університету Берклі Брендан О'Хейр вважає, що появу огамічних знаків можна приблизно віднести до другого століття н.е. [18]. Однак, відомості про огамоподібні петрогліфи (14-10 тис. до н.е.) [1,7] "Кам'яної могили" (Україна) недостатньо поширені серед науковців Європи та США. Український дослідник з Харкова І.М. Рассоха доводить подібність петрогліфів "Кам'яної могили" з огамічною знаковою системою [10]. На нашу думку, саме прототип огамічних знаків називався "чертами", які виникли на території України і були давньою слов'янською знаковою системою для ворожіння та письма. У XX сторіччі саме огамічні знаки стали основою для розробки сучасної системи штрих-кодів.

Відомо, що друїди використовували огамічне письмо разом з рунічним. Не менш цікава міфічна історія появи древніх письмових знаків – рун. На нашу думку, руни це «рези», які також використовували слов'яни для ворожіння та письма. Німецькі дослідники пов'язують рунічні знаки – з таємним знанням. Слово "run" з ірландської – "таємниця" [6]. Й досі рунічним символам приписується магічний вплив на навколишній світ. Рунічні знаки також як і огамічні виконують декілька функцій: прогностичну (передбачення ситуацій), оберегову (амулету) та комунікаційну (письмові інформаційні повідомлення).

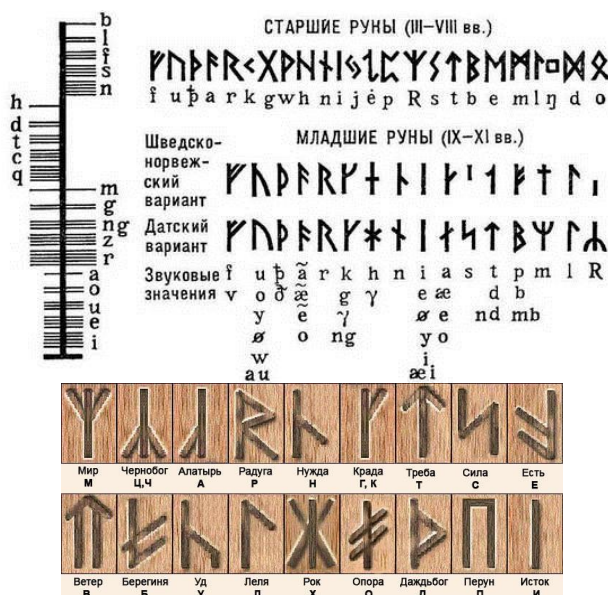

Рис. 3. Огамічна й рунічна знакові системи, слов'янська руніця.

За скандинавською легендою: руни вперше були відкриті богу Одіну. Він прикував себе списом до ясеня – світового дерева, яке об'єднує дев'ять світів міфології. На дев'ятий день він усвідомив дивні знаки-символи, що виникли перед його поглядом і був посвячений в їх сакральний зміст [9].

Рунічну символічну комунікацію слід розуміти набагато ширше, ніж елементарні навички писемності – це цілий соціокультурний пласт, який охоплює міфологію, релігію й знаходить реалізацію у сакральній комунікації. Уже в Етрурії та Венеції (землях етрусків і венеців) до алфавіту ставилися як до об'єкта, що має сакральне походження та здатний магично впливати. Про це свідчать, наприклад, знайдені в етрусських похованнях таблички з переліком алфавітних знаків. Це – найпростіший вид рунічної сакральної комунікації, поширений і на північному заході Європи.

Усього знайдено близько 5000 рунічних написів, з них 3000 – у Швеції. Найдавніші пам'ятки – рунічні листи, виявлені в Данії (всього близько 500 рунічних написів). Приблизно 600 рунічних написів із Норвегії, близько 140 – з Британських островів, 60 – з Гренландії, 70 – з Ісландії. Кілька написів було знайдено в Росії, Латвії, Україні, Німеччині, Австрії. Також рунічні пам'ятки були виявлені у Франції, Греції, Румунії, Туреччині, Нідерландах. Велике зібрання рунічних каменів зберігається в колекції університету Уппсали. В сучасному Стокгольмі в районі Гамластана на спуску Кекбрінкен у доколі житлового будинку вмонтовано стародавній камінь з в'яззю рунічних написів, що добре зберіглася [5; 8].

Дослідники слав'янської культури В. Чудінов та Б. Рибаків зближують слово «руна» з дієсловом «рйти» [11, 19]. "Є дані, що дуже давні відкриті слов'янські храми мали пояснювальні написи, вириті прямо на землі метровими літерами; вони й були "рунами". Руни Макоші – так називалася в давнину руніца, складовий алфавіт слов'ян. Це – перший, найдавніший тип письма, поширений в епоху палеоліту (верхнього і навіть середнього) в Євразії та Північній Америці. Відкриті склади (типу приголосний + голосний) позначувалися самостійними знаками. Окремі голосні зображувалися у вигляді паличок, іноді з обмежувальними штрихами"[19]. Руни Макоші відрізнялися сакральним характером і призначалися не для широких верств населення, а для жерців. Читати руни Макоші, особливо з'єднані в лігатури, в реальному масштабі часу неможливо, ці тексти вимагають нелінійного декодування, як ребуси. Руни Макоші в великокняжий період використовувалися в Київській Русі, проте з вживання вони виходили поступово. Так, у Києві вони поступають своє місце кирилиці вже в 10 ст., тоді як в Новгороді вони існують незмінно до 13 ст., а в 14 ст. навіть спостерігається їх тимчасове відродження. Втім, в 15 ст. вони поступово сходять і там нанівець, зберігаючись в провінційних містах і в селах до 17 ст. [19]. Сучасні дослідники первинних слов'янських засобів письмової комунікації (А. Платов, В. Чудінов, Г. Лозко, Б. Рибаків, И. Рассоха, Б. Михайлов) відроджують вивчення специфіки слав'янських рунічних знаків, доводячи, що рунічний символ несе в собі основне смислове навантаження в магичному і жрецькому мистецтві. Адже символ – це

не просто значок або прикраса на палиці волхва, обрядовій посуді, дерев'яних дошках, а це сукупність сакральних смислів, магичних ефектів, квінтесенція тисячолітньої праці стародавніх геніїв, що формували цей знак [14]. Рунічні знаки-символи в комунікаційно опосередкованих актах слов'ян виконують насамперед оберегові функції.

Отже, у слов'ян окрім вузликівих засобів комунікації існували ще дві стародавні знакові системи для фіксації інформації: "черти і рези". Чорноризець Храбр у трактаті "Про письмена" зазначав: "Прѣжде оубо словѣне не имѣхъ книгъ. нъ чрътами и рѣзами чьтъхъ и гатаахъ" [2]. "Черти" це огамічні знаки, або точніше – петрогліфи "Кам'яної могили", "рези" – рунічні знаки. Відродження уваги дослідників до огамічної та рунічної знакових систем сприятиме поглибленню знань про способи та можливості кодування великих обсягів інформації.

З нашої точки зору, у давні часи відбувався ні моногенез, а полігенез знакових систем. Тобто, поява рунічних знаків не пов'язана з жодною знаковою системою. Вона розвивалася паралельно огамічній і виникла в результаті спостережень за явищами природи, а саме за жилкуванням листа ясеня. Якщо ретельніше вчитуватися у міфи, то ми зможемо визначити спосіб винаходу Одіним, який, за легендою, висів на ясені, рунічних знаків. Отже, лист ясеня має сітчасту структуру жилкування і якщо накласти рунічні знаки на місця жилкування, то ми зможемо побачити сто процентний збіг у їх графічних формах.

Рис. 4. Рунічна знакова система і лист ясеня.

Також, жилкування листа ясеня розкриває перед нами способи формування складних знаків-лігатур або гальдраставів. Гальдрастав (дав. ісл. від *galdor* – магія і *stafr* – знак) – компактний рунічний символ, який формувався з декількох рун з метою ущільнення інформаційної ємності [9].

Рис. 5. Гальдрастави і рунетейн.

Гальдрастави бувають лінійні і в'язані, у найдавніші часи вони використовувалися для магічних заклинань та інформаційних повідомлень на поминальних каменях. Серед сучасних рунологів багато суперечок щодо правильності способів об'єднання рун в один складний символ. Жилкування листа ясеня наглядно показує спосіб формування знака. Отже, креслення по жилкам дозволить сформувати правильну графічну форму лігатура.

В'язані руни складаються з тих же символів, що й рунетейни – лінійні групи рун, однак само сплетіння їх в один знак привносить у їх дію щось нове. По-перше, це пов'язано з тим, що напис перетворюється в єдину цілісну систему, посилюючи магічний ефект, а по-друге, при сплетінні декількох (навіть двох) рун нерідко в підсумковому символі можна виявити додаткові руни, які з'явилися самостійно. Так, при з'єднанні рун Тейвас і Турісаз виникає руна Ансуз. Магічний ефект пояснюється природною формою графічних рунічних знаків (по лініях сітчатого жилкування). Отже, форма ефективних знаків має збігатися з формою будови біологічних систем людини (будова кровоносної системи й нейронної мережі мозку резонують з мережевою формою жилкування листа) тому вони і мають «магічний ефект», тобто впливають на біологічні системи організму реципієнта. Усі явища в природі взаємопов'язані і цей принцип давні винахідники знакових систем враховували.

Таким чином, аналіз особливостей створення стародавніх графічних форм огамічних та рунічних знаків-символів сприяє визначенню об'єктивних чинників їх виникнення. Головний з них – заострення потреби людства у фіксації, зберіганні й передаванні у часі та просторі постійно зростаючих обсягів інформації. При цьому винахід графічних форм первинних знаків пов'язаний зі спостереженнями давніх людей за навколишнім середовищем та природними явищами, які навіювали винахідникам графічні образи та форми знаків. Серед суб'єктивних чинників їх виник-

нення можна зазначити принцип «резонансу» – усе в природі взаємопов'язано, тому графічні форми знаків мають збігатися з формами біологічних систем організму реципієнта.

У сучасному бізнес-середовищі також використовуються рунічні знаки, однак не всі люди усвідомлюють значення рунічних символів. Слід, проводити культурно-просвітницьку діяльність серед бізнесменів і споживачів їхніх товарів та послуг для того, щоб взаємодія зі світом рун була свідомішою.

Рис. 6. Гальдрастав у логотипі та амулеті.

Висновок. Використання рунічних знаків у фірмових знаках відомих брендів є запорукою їх успішного просування на споживчому ринку. Подальше дослідження сакрального змісту рунічних знаків дозволить глибше усвідомити значення символічної комунікації та сформувати теоретичне підґрунтя для підвищення рунічної грамотності сучасної бізнес-еліти для створення продуктивного символічного простору.

У сучасній системі соціальних комунікацій зростає потреба в знаках-символах, зокрема й у рунічних знаках, ефективність впливу яких на реципієнта перевірена тисячоліттями. Нині рунічні знаки використовуються у фірмових логотипах і товарних брендах відомих компаній, в амулетах, знаках-оберегах. Актуалізація символічної комунікації потребує подальших досліджень, спрямованих на пізнання сакрального змісту рунічних знаків, особливостей їх матеріальної, сигнітивної, семантичної, синтактичної та прагмативної складових.

ЛІТЕРАТУРА

(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Даниленко В.М. Кам'яна Могила / В.М. Даниленко. – К.: Наукова думка, 1986. – 152 с.
Danilenko V.M. Kam'yana mogila [Stone Grave]. - Kiev: Naukova Dumka, 1986. - 152 p.
2. Гриневич Г.С. Праславянская письменность. Результаты дешифровки / Г.С. Гриневич. – Том 2, М., 1999. – С. 15.
Hrynevych G.S. Praslavjanskaja pismennost [Proto-Slavic writing. The results of decoding]. - Volume 2, Moscow, 1999. - S. 15.
3. Калыгин В.П. Язык древнейшей ирландской поэзии / В.П. Калыгин. – М.: Наука, 1986. – 128 с.
Kalygin V.P. Jazuk drevnejshoj irlandskoj poezii [Language of ancient Irish poetry] - Moscow: Nauka, 1986. - 128 s.
4. Королев А.А. Древнейшие памятники ирландского языка / А.А. Королев. – М.: Наука, 1984. – 208 с.
Korolev A.A. Drevnejshoj pamjatniki irlandskogo jazuka [Oldest monuments of the Irish language]. - Moscow: Nauka, 1984. - 208 s.
5. Лозко Г. Велесова Книга – Волховник / Г. Лозко. – Вінниця: Континент-Прим, 2004. – 504 с.
Lozko G. Velesova knuga – Vilhovnik [Book of Veles – Volhovnik]. - Vinnitsa: Continent - Note, 2004. - 504 s.
6. Макаев Э.А. Язык древнейших рунических надписей / Э. А. Макаев. – М., 1965. – 180 с.
Makeaev E.A. Jazuk drevnejshih runicheskijh nadpisej [Language ancient runic inscriptions] - M., 1965. - 180 s.
7. Михайлов Б. Петроглифи Кам'яної Могили: Семантика. Хронологія. Інтерпретація / Б. Михайлов – К.: МАУП, 2005. – 296 с.
Mikhailov B. Petroglifi Kam'janoї Mogili: Semantics. Hronologija. Interpretatsiya [Petroglyphs Stone grave. Chronology. Interpretation] - K.: AIDP, 2005. - 296 s.
8. Мифологический словарь / Гл.ред. Е.М. Мелетинский – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 с.
Meletinsky E.M. Mifologicheskij slovar [Mythological Dictionary] - Soviet Encyclopedia, 1990. - 672 s.
9. Платов А. В. Руническая магия / А.А. Платов. – М., 1994. – 236 с.
Platov A.V. Runicheskaja magia [Rune Magic]. - M., 1994. - 236 s.
10. Рассоха И.Н. Украинская прародина индоевропейцев / И.Н. Рассоха. – Х.: ХНАМГ, 2007. – 391 с.
Rassokha I. Ukrainskaja prarodina indoevropejcev [Ukrainian homeland of the Indo-Europeans]. - H.: HNAMG, 2007. - 391 s.
11. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян / Б.А. Рыбаков. – М.: Наука, 1981. – 608 с.

- Rybakov B.A. *Jazuchestvo drevnih slavian [Paganism ancient Slavs]*. - Moscow: Nauka, 1981. - 608 s.
12. Свиридова И.И. Культура и история. Славянский мир / И.И. Свиридова. - М.: Индрик, 1997. - 272 с.
- Sviridov I.I. *Kultura i istorija. Slavjanskij mir [Culture and History. Slavic World]*. - Moscow: Indrikis, 1997. - 272 s.
13. Семеновкер Б.А. Эволюция информационной деятельности. Ч. 1. Рукописная информация / Б.А. Семеновкер. - М.: Пашков дом, 2009. - 248 с.
- Semenovker B.A. *Evolucija informacionnoj dejatelnosti. Chast 1. Rukopisnaja informacija. [Evolution of information activities. Part 1. Handwritten information]*. - Moscow: Pashkov House, 2009. - 248 s.
14. Славянские символы [Е-ресурс]. - Режим доступа: <http://www.nasled.org/vera/Simvoly.htm> - Загл. с экрана.
- Slavic symbols [E-resource]. - Mode of access: <http://www.nasled.org/vera/Simvoly.htm> - Caps. screen.
15. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации: учеб. пособие / А. В. Соколов. - СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. - 461 с.
- Sokolov A.V. *Obchaja teorija socialnoj komunikacii [The general theory of social communication]*. - St. Petersburg. Publishing House of the Mikhailov V.A., 2002. - 461 s.
16. Столяров Ю.Н. Сущность информации: монография / Ю. Н. Столяров. - М., 2000. - 120 с.
- Stolyarov Y. *Sushnost' informacii [Essence of information]*. - M., 2000. - 120 s.
17. Пенник Н. Магические алфавиты / Н. Пенник. - М.: София, 1996. - 320 с.
- Pennick N. *Magicheskie alfavitu [Magical Alphabets]*. - Moscow: Sofia, 1996. - 320 s.
18. Предания и мифы средневековой Ирландии. Перевод и комментарии С. В. Шкунаева / под ред. Г. К. Костикова. - М.: Изд-во МГУ, 1991. - 284 с.
- Shkunaeva S.V., Kostikova G.K. *Predanija i mifu sednevekovoj Irlandii [Legends and myths of medieval Ireland]*. - Moscow: Moscow State University Press, 1991. - 284 s.
19. Чудинов В.А. Славянская докирилловская письменность. История дешифровки / В.А. Чудинов. - Ч. 2. - М., 2000. - С. 83.
- Chudinov V.A. *Dokirillovskaja slavjanskaja pismennost' [Dokirillovskaya Slavic writing. History decryption]*. - Moskov, 2000. - S. 83.
20. Шарков Ф.И. Интегрированные бренд-коммуникации / Ф.И. Шарков. М.: РИП-Холдинг, 2004. - 244с.
- Sharkov F.I. *Integririrovannue brand komunikacii [Integrated brand communication]*. Moscow: RIP-Holding, 2004. - 244 s.
21. Шкуркина В. М. Теоретичні засади розвитку символної комунікації: від знака до символу (на прикладі рун) / В.М. Шкуркіна // Вісник Книжкової палати: зб.наук пр. Київ, 2013. - №5. - С. 37-40.
- Shkurkina V.M. *Teoretichni zasadu rozvitku simvolnoї komunikacii: vid znaka do sumvolu (na prikladi runes) [Theoretical foundations of symbolic communication: from the mark to the character (for example runes)]* // News Knizhkoj Chamber Bulletin. - Kyiv, 2013. - № 5. - S. 37-40
22. Шульц Д. Стратегические бренд-коммуникации кампании / Д. Шульц. М.: ИД Гребенникова, 2003. - 512с.
- Schultz D. *Strategicheskie brend komunikacii kompanii [Strategic brand communication campaigns]*. Grebennikov Publishing House, 2003. - 512 s.

Shkurkina V.M. Haldrastav as a way of encoding large amounts of information in a complex runic sign

Abstract. Definitely way of encoding information in haldrastavy (complex runic signs and symbols). The existing version of the origin ohamichnoyi and runic sign systems as a means of data recording. The hypothesis emergence graphic form ohamichnyh and runic signs and symbols.

Keywords: haldrastav, sign, information, symbolic communication, Ogham, petroglyphs, rune.

Шкуркина В.М. Гальдрастав как способ кодирования больших объемов информации в сложный рунический знак

Аннотация. Определен способ кодирования информации в гальдраставы (сложный рунический знак-символ). Рассмотрены существующие версии возникновения огамической и рунической знаковых систем как средств фиксации информации. Выдвинутая гипотеза появления графической формы огамических и рунических знаков-символов.

Ключевые слова: гальдрастав, знак, информация, символная коммуникация, огам, петроглиф, руна.